

4. Колоніалізм // Політична енциклопедія України. – К., 2011. – С. 343.

5. Перепис населення України 2001 р. - [Електронний ресурс]. // Режим доступу: <http://2001.ukrcensus.gov.ua>

6. Результати соціологічного дослідження «Особливості ідентичності громадян України, проблеми та перспективи консолідації» // Інформаційно-аналітичні матеріали до фахової дискусії 16 грудня 2016 р. – К., 2016. – 100 с.

7. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність/ Ентоні Д. Сміт. – К., 1994. – 224 с.

8. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен та засади формування/ М.Т. Степико. – К., 2011. – 336 с.

9. Таблиці одновимірних розподілів трендового дослідження «Львів-Донецьк: соціологічний аналіз групових ідентичностей та ієрархій суспільних лояльностей – 1994, 1999, 2004» // Україна модерна. – 2007. – С. 299 – 356.

10. Chernetsky V. Postcolonialism, Russia and Ukraine//Ulbandus Review/ V. Chernetsky. – 2003, Vol. 7 «Empire, Union, Center, Satellite: The Place of Post-Colonial Theory in Slavic/Central and Eastern European/(Post-)Soviet Studies». – Pp. 32 - 62.

References:

1. Zakon Ukrayiny «Pro zasudzhennya komunistychnoho ta natsional-sotsialistychnoho (natsyst-s'koho) totalitarnykh rezhymiv v Ukrayini ta zaboronu propahandy yikhnoyi symvoliky» (2015) [The Law of Ukraine "On conviction of communist and national-socialist (nazi) totalitarian regimes in Ukraine and prohibition of the promotion of their symbols"]. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/317-19> (in Ukrainian).

2. KASYANOV, H. 2014. Istorychna polityka 1990kh – poch. XXI st.: Ukrayina ta postradyans'kyu prostir [Historical policy of 1990th – the beginning of XX century: Ukraine and post-soviet space]. In: Ukrayina moderna, vol. 21, pp. 135-159 (in Ukrainian).

УДК 329.4:327.39(=161.2)“19”

Микола Обушний

ПРОБЛЕМИ ПОЛІТИЧНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНЦІВ У ПРОГРАМОВИХ ДОКУМЕНТАХ ТА ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ

Анотація. У статті проведено аналіз програмних положень низки українських політичних партій щодо політичної консолідації українців, діяльність яких припадає на ХХ ст. до проголошення незалежності України. Показано, що кожна партія проблему консолідації українців розглядає крізь призму свого ідеологічного спрямування з урахуванням тих умов, у яких розгортається її діяльність. Обґрунтовано теоретичну значимість і практичну потребу консолідації в умовах роз'єднаності українців між сусідніми державами, а також у контексті здійснення революційних перетворень в Україні.

У цьому контексті проаналізовано, зокрема, програмову тезу загальнонаціональної Революційної української партії (РУП), у якій міститься, чи не вперше в українському партійному будівництві, заклик до членів партії та інтелігенції зконсолідуватися, відмовитися від культурництва і аполітичності та активно включитися у боротьбу за національну незалежність. Ця програмова теза РУП була розвинута та підтримана іншими українськими політичними партіями, як тими, що додержувалися національно-державницької, так і соціалістичної спрямованості.

У період української національно-визвольної революції 1917-1921 рр. консолідаційну роботу з українцями проводила Українська Центральна Рада (УЦР) та партії, що входили до неї. Проте, цю їх роботу не можна вважати достатньою у плані консолідації українців не тільки у період завоювання влади, але і особливо на її утримання.

Ключові слова: політична партія, програма політичної партії, консолідація українців, націонал-державницький напрям, самостійницький напрям, соціалістична спрямованість, націоналізм.

Mykola Obushnyi

PROBLEMS OF UKRAINIANS' POLITICAL CONSOLIDATION IN PROGRAM DOCUMENTS AND ACTIVITIES OF UKRAINIAN POLITICAL PARTIES

Abstract. The article analyzes the political programs of a number of Ukrainian parties toward the political consolidation of Ukrainians, whose activities took place in the XX century, before the proclamation of Ukraine's independence. It is shown that each party regards the problem of Ukrainians' consolidation through the prism of its ideological stream taking into account those conditions in which its activity is being expanded. It is substantiated the theoretical significance and practical necessity of consolidation in the conditions of separation of Ukrainians between neighboring States, as well as in the context of revolutionary transformations in Ukraine.

In this context the programmatic thesis of the National Revolutionary Ukrainian Party (RUP), which contains, for the first time in Ukrainian party construction, an appeal to party members and intellectuals to consolidate, abandon cultural and apolitical and actively engage in the struggle for national independence is analyzed. This program thesis of the RUP was developed and supported by other Ukrainian political parties, both those who followed the national-state and socialist orientations.

The Ukrainian Social-Democratic Laborers' Party (USDLP), the Ukrainian Social-Democratic Union (USSU) and some other parties of socialist orientation declared the solution of the consolidation problem of Ukrainians on the class principles; the Ukrainian People's Party (UPR) suggested to solve the problem of Ukrainians' consolidation on a national basis with considering that the working-class movement had entered the national phase and ceased to be cosmopolitan;

The Ukrainian Democratic Party (UDP), the Ukrainian Radical Party (URP), and the Ukrainian Democratic-Radical Party (UDRP) believed that solving the problem of Ukrainians' consolidation is possible only on the way of decentralizing the state system of Russia, providing a broad autonomy to every nation in its territory, the Ukrainian Socialist-Revolutionary Party (USRP) proposed to solve the problem of Ukrainians' consolidating on the basis of integral socialism, whose main task was to overcome the split in the labor movement and to refuse from Marxist and from the social-democratic views.

Political parties, mostly active in Western Ukrainian region, consolidated around the Ukrainian National Council (UNRada), the International Council, the Contact Committee, and began a qualitatively new stage in the struggle for the unification of all ethnic Ukrainian lands in a single State.

During the Ukrainian War of Independence of 1917-1920, the Ukrainian Central Rada (URC) and the parties that joined were carrying out consolidation work with Ukrainians. However, this work cannot be considered sufficient in terms of Ukrainians' consolidation not only during the period of conquest of power, but especially in its maintenance.

Keywords: political party, program of political party, Ukrainians' consolidation, national-State direction, independent direction, socialist orientation, nationalism.

Найнаочнішим результатом значних змін у суспільному житті України на рубежі ХХ ст. став «громадянський ренесанс» (Д. Антонович). Він репрезентований двома політичними напрямками – соціалістичним і націоналістичним. Саме на основі цих напрямів на українських землях створювалися різного роду партійно-політичні угруповання, що ставили собі серед інших завдань – консолідацію українців в умовах їх роз'єднаності між сусідніми державами та утворення самостійної – політично незалежної – української держави. Для чого, насамперед, необхідно, як писав Іван Франко: «...вигорити з величезної етнічної маси українського народу українську націю» [15, с. 405].

Серед перших політичних організацій на Наддніпрянщині, яка висловила рішуче прагнення боротися за об'єднання українського народу, було таємне товариство «Братство народів» (1891 р.). Програма цього політичного товариства, на жаль, не збереглася, але якщо погодитися з основними пунктами, що наводить український історик 20-х років ХХ ст. М. Слабченко у своїй багатотомній науковій праці «Матеріали до економічно-соціальної історії

України ХІХ століття», то із 11 пунктів програми щонайменше шість прямо чи опосередковано спрямовані на консолідацію українців:

«...1) самостійна, суверенна Україна, соборна, ціла й неподільна, від Сяну по Кубань, від Карпатів по Кавказ, вільна між вільними, рівна між рівними, без пана й хама, у будучому без класової боротьби;

2) федерація у середині, цебто федерація лівобережної, правобережної, степної України, Кубані й Галичини;

8) Україна для українців, цебто, що визнають себе українцями;

9) культура нації: своя наука, своє сумління, свій розум, своя правда, своя воля, свій бог;

10) культура «я» чи то братерства: держава – це велика зорганізована громада, громада складається з осібників, коли осібник вільний і дужий, то і держава міцна; коли осібник – раб темний, то й держава ні до чого;

11) не ми будемо, коли «Вкраїні волі й долі не здобудемо» [10, с. 153-154].

У більш категоричній формі ідея консолідації українців міститься у «Декларації віри молодих

українців», яку тарасівці опублікували у львівській газеті «Правда» (1893 р.): «Для нас свідомих Українців, – підкреслено у Декларації, – єсть один українсько-руський народ. Україна Австрійська і Україна Російська однак нам рідні, і жадні географічні межі не можуть роз'єднати одного народу і, аби була у нас моральна міць, то ні нас не зможуть відірвати від Галичини, ні Галичини від нас, бо ідеї духа розірвати на два шматки не можна, як нічим не можна спинити Дніпрової течії: вона завсїди опиниться у морі, які-б перепони ні були» [13, с. 20].

Саме на цей період відбувається широке включення як наддністрянської, так і наддніпрянської молоді до національного руху і створення Революційної української партії (РУП). Організаційною основою РУП стали українські університетські громади різних ідейно-політичних поглядів – соціал-демократичних, народно-революційних, національно-радикальних, але об'єднаних прагненням покласти край колоніальній залежності українського народу від сусідніх держав-імперій.

РУП розпочала свою діяльність як опозиційна самодержавству політична сила, але без вироблення і прийняття на з'їзді своєї Програми. Фундатори РУП (Д. Антонович, В. Камінський, М. Русов, Л. Мацієвич та ін.) звернулися до харківського адвоката Миколи Міхновського, який не був членом цієї партії, написати для неї програму. М. Міхновський, який додержувався національно-радикальних поглядів, підготував брошуру під назвою «Самостійна Україна» і запропонував рупівцям у якості їх партійної програми. В ній, зокрема, містився і заклик до членів партії та інтелігенції, чи не вперше в українському партійному будівництві, зконсолідуватися і відмовитися від культурництва та аполітичності та активно включитися у боротьбу за національну незалежність. «Часи вишиваних сорочок, свити і горілки минули і ніколи не вернуться, – писав М. Міхновський. Третя українська інтелігенція стає до боротьби кривавої і безпощадної. ...Вона вписує на своєму прапорі слова: «Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від Карпатів аж по Кавказ... Україна – для українців» [9, с. 30].

Отже, боротьба «зневолених народів» проти «націй-гнобителів», що розгорнулася у світі, повинна була стати для українців тим незаперечним орієнтиром, за яким вони мали звіряти свої дії. «Державна незалежність» мала бути українським ідеалом у сфері міжнаціональних відносин. «Єдина неделимая Россия, – проголошував М. Міхновський, – для нас не існує» [9, с. 30].

Не бажаючи поділити «однакову долю з росіянами, що самі обрали собі мрію», М. Міхновський та його прибічники не хотіли витратити сили й на боротьбу з «їхнім» царем. Єдино прийнятна форма боротьби – національна боротьба за інтереси нації. Уже на початковому етапі діяльності РУП стало зрозуміло, що більшість її членів не тільки не поділяють низку її постулатів, але і виступають категорично проти національно-

радикальних ідей, які у ній містилися. На практиці це означало початок «клонунання» РУП відповідно наявних у ній ідейно-політичних течій, носіями яких, як відомо, виступали «вільні громади» Київської, Харківської, Чернігівської, Полтавської, Лубенської та Чорноморської (на Кубані).

З метою їх об'єднання і зібрався перший з'їзд РУП (1900 р.), Центральний Комітет якого опублікував відозву, у якій зазначав, що одне з найважливіших своїх завдань вбачає у тому, щоб забезпечити «...повну єдність і єдностайність цілої партії». Проте партійний курс на «єднання вільних громад РУП» не повинен був обмежувати їх автономну самостійність, щоб «не підрізати їх самодіяльність і дух власної ініціативи» [10, с. 203].

Демократично-консолідаційні заклики РУП одержали підтримку. У першій половині 1904 р. до партії приєдналися «Донська сільська вільна громада» РУП. Напередодні революції 1905-1907 рр. місцеві осередки Революційної української партії було створено у Білій Церкві, Фастові, Черкасах, Умані, Хоролі, Миргороді, Ніжині, Глухові, Прилуках, Ромнах, Кам'янці-Подільському, Острозі. Для полегшення реалізації видавничої програми, що становила обов'язкову складову діяльності партії, було засновано Закордонний комітет у Львові та Чернівцях. РУП публікувала свої періодичні видання, які таємно перевозилися до російської України й ставили собі за мету політизувати селянство й інші верстви українського населення. «Всього ж, за даними ЦК РУП, з 1900 до липня 1904 рр. її силами було видано у Львові й Чернівцях та розповсюджено у Наддніпрянській Україні 44 числа газет, 10 відбитків з них та 20 найменувань брошур соціалістичного спрямування загальним тиражем понад 110 тисяч примірників. Крім видавничої діяльності партія також розгорнула агітаційно-пропагандистську й організаторську роботу серед селян, впливала на процес політичного згуртування українства [підкр. – М. О.]» [10, с. 2014].

Практичним результатом роботи стали організовані РУП селянські, а згодом і робітничі виступи та страйки, що прокотилися у низці регіонів України. Ці протестні акції спонукали значну частину рупівців до внесення змін не тільки у тактику, але і у стратегію своєї партії. У стратегічному контексті йдеться про повну переорієнтацію з національної самостійницько-державної спрямованості в соціалістичну, а у тактичному – заміну радикальних форм боротьби поміркованими, оскільки силою «все одно так нічого добитися не можна» [10, с. 205].

Тому, починаючи з 1903 р., з РУПу розпочався вихід тих осіб, котрі поділяли соціал-демократичні тенденції. Це – М. Порш, Д. Антонович, В. Винниченко, С. Петлюра, котрі вважали, «що їхня партія має бути національною політичною організацією, до якої входили б українці та яка б поєднувала націоналізм із соціалізмом» [10, с. 213].

Ця частина рупівців провела у грудні 1905 р. II з'їзд, на якому було прийнято політичну програму,

проект якої підготував М. Порш під назвою «Нарис програми Революційної української партії». На з'їзді було перейменовано РУП в Українську соціал-демократичну робітничу партію (УСДРП). Найближчим завданням партії визначалося «цілковите знищення царату і заміну його федеративною республікою з поділом держави відповідно історичній і національній різниці земель з повною автономією кожної області у внутрішніх справах» [10, с. 209]. Оскільки за соціально-політичною спрямованістю УСДРП була партією соціалістичного спрямування з національною специфікою, тому вона декларувала і розв'язання національного питання на марксистських засадах, тобто «єдності з свідомими робітниками всіх країн» [1, с. 68].

Це програмне положення неодноразово підтверджувалося і конкретизувалося у різних документах, що приймалися партією. Так, у «Резолюції другого з'їзду УСДРП про національні організації пролетаріату» зазначалося, що виконання прийнятої програми партії передбачає об'єднання «...всіх революційних соціал-демократичних партій і організацій в єдину соціал-демократичну партію Росії» [1, с. 13]. Наразі, проголошена партією всеросійська соціал-демократична єдність не завжди у практичній її діяльності дотримувалася. Одним із найнаочніших прикладів може бути, з одного боку, відмова об'єднання українських соціал-демократів з російськими на «Об'єднаному Конгресі», що відбувся у Стокгольмі у січні 1906 р., на якому усі соціал-демократичні партії інших народів царської Росії підписали об'єднаних угоду, а з іншого, у період столипінської реакції на виборах в Думу УСДРП виступала разом з Бундом, і навіть частково з меншовиками, а депутат від УСДРП входив до складу думської фракції РСДРП (I Дума). У період Першої світової війни такого роду ідеологічне штрейкбрехерство призвело УСДРП до внутрішньопартійного поділу на три основні напрями: оборонський (С. Петлюра і В. Винниченко); самостійницький, під австро-німецьким протекторатом (Д. Донцов, А. Жук, В. Дорошенко); більшовицький, який підтримував більшовицьку тактику боротьби за перетворення війни імперіалістичної на громадянську.

Після жовтневого перевороту у Росії 1917 р. УСДРП виступала за створення незалежної Української Народної Республіки (УНР), була в опозиції до режиму П. Скоропадського, а починаючи з V з'їзду УСДРП (травень 1918 р.), переважаючи більшість її членів стала боротися проти України. Одна із груп УСДРП, т.зв. незалежні (есдеки), у січні 1923 р. відокремилися і створили Українську комуністичну партію, що стала легальною радянською партією.

Після розгрому більшовиками керівництво УСДРП емігрувало спочатку до Львова, а згодом до Праги, продовжуючи залишатися на антирадянських позиціях.

Інша частина рупівців, а саме: М. Міхновський, брати Василь та Григорій Шевченки, Микола, Володимир Шемети, Олександр та Сергій Макарени, М. Біленький та деякі інші, у переорієнтації РУП на самостійницькі засади (ще у 1903 р.) побачили реальну загрозу втрати національного спрямування і створила Українську народну партію (УНП). Причому ідеологи та організатори УНП не відмовлялись від соціалізму як ідеології. Вони лише український соціалізм бачили відмінним від російського і навіть від українського соціал-демократичного. Найсуттєвішою його відмінністю було те, що у соціалізмі УНП органічно були поєднані соціалістичні і національні ідеали. З цього приводу відомий історик української діаспори П. Мірчук солідаризується з М. Міхновським стосовно тлумачення ним марксистського заклик «Робітники усіх країн, єднайтесь!», підкреслює, що на початку ХХ ст. «робітничий рух... вступив у нову фазу свого розвитку: він став із космополітичного національним» [10, с. 219].

Отже, партійна програма УНП декларувала майбутню самостійну Україну тільки соціалістичною, тобто партія визнавала «соціалістичний ідеал як єдиний, котрий може остаточно задовольнити український і інші народи» [13, с. 46].

Соціальною базою УНП була інтелігенція, військовики, юристи. Наразі партія була зорієнтована на залучення інших верств українського суспільства, зокрема робітників міста та села, дрібних та середніх підприємців. «Українська Народна Партія, – зазначається у Програмі Української Народної Партії, – єсть партія робітничої маси українського народу; єсть партія Українського міського і сільського пролетаріату.

Усіх Українців, хто виробляє, продукує, хто живе з власної праці, усіх, кого визискують і кривдять: робітники фабрик і заводів, сільських і міських, робітників-ремісників, робітників транспорту і торгівлі, робітників інтелігентних фахів, хліборобів-наймитів і тих, хто робить на власнім ґрунті, але без наймової праці, – усіх їх має об'єднати Українська Народна Партія [підкр. – М. О.] для боротьби з пануючими,гноблячими і визискуючими».

За таких умов, – зазначалося у Програмі УНП, – українці повинні, з одного боку, об'єднатися з тим, щоб завоювати політичну владу в Україні і побудувати «...непідлеглу Україну – Республіку вільних працюючих людей», а з іншого боку, партія закликала остерігатись співпраці та єднання з російськими пролетаріями. «Українським робітникам – цілком не до речі виступати без своєї власної фізіономії в російських робітничих організаціях і служити покірною масою для виконання приказів московських чи петербурзьких робітничих організацій. Так само не до речі складати партію, яка була хвостом, причетною російських робітничих партій» [13, с. 46-47].

Аналіз програми УНП показує, що її заклик до консолідації українців, з одного боку, а з іншого боку, застереження щодо єднання з російським

робітництвом ґрунтується на тому, що «Робітники різних народів, маючи деякі завдання і інтереси спільні, мають і свої окремі місцеві інтереси, окремі місцеві завдання: робітники різних народів живуть майже завше на різних територіях, живуть в різних політичних і економічних обставинах, і дуже часто ідуть до загальноробітницького ідеалу, до соціалізму різними шляхами, по дорозі дуже часто стикаючись інтересами.

Через те народний досвід, мудрість і обачність змушує робітників кожного народу закладати свої власні організації, свої власні партії. Там же, де інтереси спільні-однакові, робітницькі партії двох народів дуже легко можуть чинити разом, спільно» [13, с. 47].

Після жовтневого перевороту 1917 р. консолідаційні засади програми УНП були покладені в основу платформи новоствореної Української партії самостійників-соціалістів (УПСС), яка одним із головних своїх завдань задекларувала згуртування українців-робітників і хліборобів з метою завоювання політичної влади «на Україні, знищить визиск, насилля, панування, нерівність і утворить невідлежну Україну – Республіку вільних людей, вільної праці...

В справі державної партія стоїть на ґрунті повної незалежності Української Народної Республіки, об'єднану в своїх етнографічних межах» [1, с. 55, 56, 72].

Ще одна частина рупівців (Є. Галицинський, М. Меленевський (Басок), В. Мазуренко, П. Канівець, П. Крат та ін.) пропонувала вирішення питання про перспективи суспільного розвитку України розглядати виключно у рамках і масштабах загальноросійських, підпорядковуючи цьому і національні інтереси.

Найпомітнішим здобутком цієї частини рухівців стало створення Української соціал-демократичної «Спілки» (УСДС – січень 1905 р.), яка увійшла до складу РСДРП як група на правах автономії. Ця «Спілка» пропонувала консолідувати українців на класових засадах – шляхом інтернаціональної класової солідарності. Пояснення сутності цієї особливості консолідації українців міститься у заяві УСДС: «Допомогти з'єднанню свідомого пролетаріату усїєї Росії у єдине кристалізоване ціле, допомогти створенню централізованої пролетарської партії усїєї Росії, не дати відтягти український пролетаріат у бік буржуазно-радикальної «Самостійної України», себто стати на перешкоді затемненню класової свідомості українського пролетаріату – ось перші завдання цієї групи» [10, с. 216].

Початок ХХ століття ознаменувався суттєвими змінами в українському політичному середовищі. Саме у цей період відбулося різке погіршення економічного становища підросійських українців, чітко простежувалися деконсолідаційні процеси між старим поколінням «українофілів» і «молодою Україною», а також між обома Українами (М. Грушевський), що засвідчило внутрінаціональне протистояння. Кращі представники тогочасної української політичної еліти намагалися перебороти

це протистояння, створювали різного роду громадсько-політичні об'єднання. Одним із яких була Загальна безпартійна українська організація (ЗБУО), яка згодом вживаючись у нові політичні реалії переглянула свої безпартійні засади діяльності та висунула вимогу проголошення автономії України, а потім і створення на її основі низки ліберально-демократичних політичних партій: Української демократичної партії (УДП), (лідери О. Лотоцький, Є. Тимченко, Є. Чикаленко та ін.); Української радикальної партії (УРП) (лідери Б. Грінченко, С. Єфремов, Ф. Матушевський та ін.), які у 1905 р. об'єдналися в Українську демократично-радикальну партію (УДРП).

Ці партії розглядали консолідацію українців крізь призму подолання насамперед розколу в національному ліберально-демократичному русі, а відтак, і розв'язання українського питання. З цього приводу у Програмі УДП зазначалось; що проблему консолідації українців за умов лихого стану «...Росії, головний чинник якого єсть самодержавіє, що нищить і нормальний поступ народів, які належать до російської держави. ... Такий стан держави ... більшим тягарем спадає на український народ... примують нас з'єднатися до боротьби за знищені права українського народу [підкр. – М. О.] і складати Українську Демократичну Партію. Під її прапор ми закликаємо усіх, хто відчував і той загальний гніт політичної неволі, і той спеціальний, що тяжить над самим українським народом; усіх тих, кому милі дорогі загальнолюдські ідеали, і спеціальні інтереси і потреби українського народу» [13, с. 80-81].

Подібні підходи щодо консолідації українців зафіксовані і у політичній платформі Української радикальної партії, у якій, зокрема, зазначалось: «...нас [українців.– М.О.] поділено між трьома державами, наше національне ім'я як народу й краю офіційно не існує; маленьку волю наша мова має тільки в Галичині та на Буковині, в Угорщині жменька нашого народу ледве дише; в Росії нашу мову скрізь заборонено, нас силкуються денационалізувати з найбезсоромнішою жорстокістю, і ми не маємо тут ні однієї національної інституції. Таке становище рідного народу й краю кладе на кожного свідомого й чесного чоловіка повинність стати в обороні прав на людське життя робочих мас і нашої нації. Першою потребою тут буде усвідомлювання мас робітників і так званих освідчених класів, щоб вони зрозуміли становище і забажали боротися за те, щоб його змінити; друге – потреба організуватися для цієї боротьби, щоб зробити її систематичною та інтенсивною. Яких форм набере ця боротьба, залежатиме від того, як поводитиметься за нами теперішній уряд; наша ж повинність – довести кожного до того, щоб він, у спілці з іншими, був готовий оборонити своє право всіма способами» [13, с. 82-83].

Програмові засади УДП та УРП щодо консолідації українців і були покладені в основу створення УДРП, у програмі якої задекларована

децентралізація російського державного федеративного утворення, яка «...мусить бути доведена до того, щоб кожна народність на своїй території мала автономію з правом місцевого крайового законодавства. ... Такої автономії вимагає Партія і для свого Українського Народу на всій тій території, яку він фактично тепер заселяє суцільною масою» [13, с. 88]. При цьому в ідейно-політичному сенсі УДРП додержувалася соціалістичних принципів, оскільки «...соціалістичний лад, до якого прямує людськість, – зазначалося в її Програмі, – найкраще забезпечить інтереси людей» [13, с. 89].

Наразі, марксистський заклик «Пролетарії усіх країн, єднайтесь!» партія наповнювала національним змістом. «...Це не значить, – підкреслено у програмі УДРП, – що ми відокремлюємо себе від тих частин нашого народу, які живуть поза межами Росії. Думка про відрізані частки національного тіла ніколи не може покинути живу націю, – не покине вона й нас і виявлятиметься в наших вимоганнях, у нашій тактиці й політичній боротьбі» [13, с. 89].

Іноді при виконанні своїх програмових завдань УДРП використовувала соціалістичні підходи, «...об'єднуючись ... на місцях з поступовими московськими чи жидівськими партіями та групами у блоки аби провести у Думу якомога більше депутатів, що визнають українську мову у школах та стоятимуть за перебудову Російської імперії на автономно-федеративних основах. Самостійно не виступаючи там, де нема певності провести нашого кандидата, щоб не смішитися, не виявити перед москалями свого безсилля та малочисельності» [10, с. 288].

Оскільки УДРП була партією парламентарського типу, брала участь у виборах I та II Державної Думи Російської імперії, а відтак проводила агітаційну та пропагандистську роботу, є підстави вважати її здобутки, у тому числі і щодо консолідації українців, у цілому позитивними.

Підтвердженням життєвості програмних цілей УДРП є, зокрема, і її практична понад десятилітня участь у суспільно-політичному та духовному житті українців, хоча це у період розгортання української національно-визвольної революції (1917 р.) потребувало її оновлення, яке було реалізоване, зокрема, у перейменуванні УДРП в Українську партію соціалістів-федералістів (УПСФ). Причому таке перейменування не потребувало внесення якихось суттєвих змін у партійну програму.

Незмінною залишалась і позиція УПСФ щодо консолідації українців – робітників і трудового селянства «...всіх шарів працюючого, визискуваного люду для того, щоб вони визнали себе єдиним трудівничим класом, побачили у цьому єднанні запоруку свого класового визволення і шляхом планомірної організаційної боротьби дійшли до соціального перевороту, який тільки забезпечить їм всебічний гармонійний розвиток духовних і фізичних сил та поведе людство на вищі щаблі поступу» [1, с. 16]. Згодом уже в 1923 р., коли Центральний комітет перебував у еміграції, партії було повернено

колишню назву УДРП, нова програма якої чітко задекларувала відмову від соціалістичних ідей. Натомість у ній зроблений чи не вперше у програмових документах українських політичних партій наголос на необхідності консолідації українців, як тих, що мешкають на українських землях, так і поза її межами.

Аналіз програмових документів українських політичних партій показує, що проблема консолідації українців постійно перебувала у їхньому полі зору. Наразі самі консолідаційні, як теоретичні, так і практичні, підходи були неоднакові. У цьому контексті, як приклад, слід проаналізувати програмову тезу щодо консолідації українців Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР), створення якої, хоч і було задекларовано ще у 1903 р. т.зв. народницькою групою, що відкололася від РУП, але саме проголошення про створення партії було здійснено лише у квітні 1917 р. на I Установчому з'їзді. УПСР розглядала консолідацію українців, відповідно до своєї програми через інтегральний соціалізм, який покликаний був перебороти розкол робітничого руху на шляху його відмови як від марксистських революційних, так і соціал-демократичних реформістських течій з тим, щоб об'єднати пролетаріат усіх країн проти фашизму, а у перспективі – здійснення соціалістичної революції. У боротьбі за її здійснення УПСР «...виступає ...як революційна організована меншість, прямуючи весь час до злиття з усім працюючим людом, до захоплення його цілком в свої ряди» [13, с. 118].

У Програмі Максимум партія «...ставить своїм кінцевим завданням перебудову сучасного капіталістичного ладу на лад соціалістичний, основою котрого являється: визволення всіх громадських і політичних установ з-під влади буржуазних класів, скасування приватної власності на сили природи і на засоби (знаряддя) продукції; знищення всяких класових різниць, знищення класового примусово-бюрократичного характеру громадських установ та збереження і розвиток їх нормальних культурних функцій; знищення всякого економічного визиску та політичного національного і релігійного гніту; організація загальної праці на спільну користь» [13, с. 117].

Програма-мінімум УПСР ставила за мету проведення соціальних реформ у різних сферах суспільного життя. Зокрема, партія визнавала за необхідне «...вже у межах буржуазного люду боротися за такі міжнародні відносини, які б можливо, найбільше сприяли розвоєві класової свідомості трудівничих мас і їх міжнародній солідарності і ... відповідали соціалістичним принципам рівності всіх націй перед Інтернаціоналом та праву кожної нації на самовизначення, цебто на найширшу політичну волю, якої є повна суверенність нації» [13, с. 119].

УПСР брала активну участь у створенні Української Центральної ради.

З осені 1919 р. у лавах партії посилювалися ідеологічні суперечності та організаційний розпад.

Наслідком розпаду стала поява центральної течії УПСР (поміркована частина партії) та УПСР (боротьбистів). У травні 1921 р. після судового процесу над членами ЦК УПСР партія припинила свою діяльність на території України.

Після розвалу Австро-Угорської імперії та внаслідок поразки національно-визвольної революції 1917-1920 рр. західноукраїнська частина українського соціуму, хоч і розпорошилась по новоутворених європейських державах (Польщі, Румунії, Чехословаччині), проте, восени 1918 р. зуміла зконсолідуватися навколо Української Національної Ради (УНРади), ініціатором створення якої виступили політичні партії Галичини та Буковини: національно-демократичної, радикальної, соціал-демократичної та інших ідейних спрямувань і проголосити утворення української держави – Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР). У програмному Маніфесті УНРади визначалися основні завдання її державної політики. Серед них, одним із головних – єднання українців. Ніхто з українців не повинен залишатися осторонь великої всенародної справи, від «жертви для щасливої будучини Українських поколінь» [8, с. 75].

Одним із стратегічних програмових завдань ЗУНР було досягнення соборності, тобто об'єднання всіх етнічних українських земель у єдиній державі. Тим самим ЗУНР розпочала якісно новий етап боротьби українського народу за возз'єднання своїх віддавна розшматованих і розділених державними кордонами земель. В цьому чи не найголовніша значимість Акту злуки українських земель. Один із лідерів націонал-демократів К. Левицький визнавав, «...що ідея єдності всіх українських земель, всього українського народу панувала тоді нероздільно в думках і в думках українського народу Галичини» [7, с. 98].

Наразі, чужоземні окупанти, з одного боку – більшовики Росії, а з іншого – переважно Польщі, справляли вкрай негативний вплив на проведення консолідаційної роботи політичних партій. Для західноукраїнських політичних партій ускладнювалася ця робота ще і тому, що необхідно було її проводити в умовах роз'єднаності українців кордонами, а, відтак і ускладнювався міжпартійний діалог. «Відтоді ідея консолідації національних політичних течій стала однією з констант у розвиткові українського руху» [16, с. 77].

У цьому напрямі особливо активно діяли у міжвоєнний період на західноукраїнських землях такі політичні партії: Українська народно-трусова партія (УНТП) – наступниця колишньої Української демократичної партії (УНДП), Українська соціал-демократична партія (УСДП), Українська соціал-радикальна партія (УСРП), Українська християнсько-суспільна партія (УХСП), Українська національна партія (УНП) та деякі ін.

Аналіз програмових документів цих політичних партій показує, що кожна із них вирішувала проблему консолідації українців відповідно до тих можливостей, що склалися у міжвоєнний період. Особливо помітною була консолідаційна робота, яку

проводили УНДП, УСРП, УСДП, УХСП на землях Східної Галичини, які були включені в управління польської адміністративної системи. Міжпартійний їх діалог, який розпочався з червня 1919 р. з самого початку польської колонізації цих земель, дав позитивний результат – було проведено три міжнародних з'їзди, а потім і створено Міжпартійну раду. Найнаочнішим результатом їхніх спільних дій був «масовий бойкот українцями краю перепису населення 1921 р., виборів 1922 р. до польського сейму і сенату в Східній Галичині і перемога на них Блоку національних меншин (основу якого становили українці) на Волині, Холмщині, Поліссі та Підляшші, бойкот набору в польську армію, інші політичні акції засвідчили високий рівень порозуміння самостійницьких сил» [4, с. 84-89].

Проте згодом (березень 1923 р.), коли Рада послів держав Антанти надала Польщі право на управління на землях Східної Галичини, серед політичних діячів цього регіону почалися міжпартійні суперечності. З самого початку припинили співпрацю у Міжпартійній раді представники УХСП, першою розірвали з нею свої стосунки представники УСДП, що засвідчило її розпад. Звісно ж, що польська асиміляційна політика посилювала цей процес.

Такі умови потребували зміни тактики консолідації партійних сил, об'єднання яких було розпочато на основі національно-демократичного напрямку, осередками кристалізації та консолідації якого виступили ліберали, народні трудовики та соціальні радикали. Вони у липні 1925 р. створили Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО), головою якого став Дмитро Левицький. Це була, по суті, оновлена назва колишньої передвоєнної Української національно-демократичної партії (УНДП), потім (у 1919 р.) Української трудової партії. Проте УНДО не проголошувало себе партією, а широким національним рухом, але з певною партійною дисципліною. Подальший розвиток подій підтвердив правильність політичної тактики УНДО (рух, а не партія) в умовах польської окупації.

Такий тактичний засіб уможливив для УНДО ефективніше проводити легальну консолідаційну роботу з українцями не тільки у Галичині, але і в радянській Україні.

У відозві до українських громадян з нагоди свого заснування УНДО проголошувало: «У боротьбі за найвище право нації [малось на увазі право на самовизначення народів. – М.О.] УНДО спиратиметься на все свідоме громадянство Західної України і, виходячи з принципу національної єдності... обстоюватиме й розбудовуватиме одноцільний український національний фронт, прагнучи до культурної, економічної і політичної уніфікації української нації» [13, с. 338].

УНДО також попередило, що «не може дати свого схвалення на існуючий в радянській Україні перехідний диктаторський режим і одно класовий устрій», але висловило віру в те, що під натиском «свідомих українських мас та своєрідна державна

організація завершиться здійсненням універсальних змагань української нації» [12, с. 338].

Успішною варто вважати і практично-політичну діяльність УНДО. На виборах до польського сейму 1928 р. УНДО провело до нижньої палати парламенту 23 делегати. У рамках польського законодавства УНДО сприяло розвитку українського господарського, культурно-освітнього та політичного життя.

Однією із визначальних подій на західноукраїнських землях стало об'єднання у 1929 р. праворадикальних груп, котрі додержувались ідеології націоналізму та утворення організації українських націоналістів (ОУН). На жаль, з середини 30-х років в утворених партійно-політичних структурах з'явилися відцентрові (деконсолідаційні) тенденції, котрі виявилися в гострих суперечностях про шляхи досягнення незалежності, устрій майбутньої держави, її політику. Це призвело до відмови від міжпартійної співпраці, що суттєво позначилися й на взаєминах провідних українських політичних сил, насамперед УНДО і УСРП.

Ініціативу згуртувати українські політичні партії та угруповання для досягнення порозуміння взяв на себе Всеукраїнський національний конгрес (ВНК), у роботу якого включилися: УНДО, УСРП, УСДП, УНО. Наразі, націоналістичні угруповання виступили проти ініціативи скликання ВНК, оскільки вважали, що це може зашкодити визвольній боротьбі українського народу.

Деякі кращі успіхи у плані налагодження міжпартійного діалогу мав створений у Львові в грудні 1937 р. Контактний комітет, до складу якого увійшли представники УСРП, УСДП, Союзу українок, а на початку 1938 р. приєднався і представник УНДО, приєднання якого уможливило перетворення Контактного Комітету в представницький орган усіх українських легальних політичних структур. «Працюючи конспіративно, учасники комітету вдало використовували політичну пресу, щоби популяризувати ідею консолідації та практичні кроки в її реалізації» [16, с. 82].

На Наддніпрянщині українські політичні партії сприймали Лютневу революцію 1917 р. як заворушення від російського самодержавства і розпочали згуртування національних сил для створення загальноукраїнського громадсько-політичного центру. На такій основі у березні 1917 р. було створено Товариство українських поступовців (ТУП) за участі представників соціалістичних партій (Д. Антоновича, І. Стешенка, А. Степаненка). При ТУПі було створено і координаційний центр, основним завданням якого було визначено – надання українському рухові, що розпочався, більшої зорганізованості, цілеспрямованості, масштабності з тим, щоб піднести його на якісно новий організаційний рівень. Саме діяльність ТУП уможливила створення Української Центральної Ради (УЦР), яка була радою переважно українських партій, найвпливовішими серед яких були УСДРП,

УПСР, УПСФ, УПСС. Окрім того, до складу ввійшли представники українських військових, робітників, кооператорів, студентів, православного духовенства Києва, різних товариств (Українського наукового товариства, Українського педагогічного товариства, Товариства українських техніків і студентів та т.ін.), громад, гуртків. Широкі верстви українського суспільства всебічно підтримали початок діяльності УЦР. Її поява свідчила, що українці вперше за багато століть заявили про себе як окрему націю і готові боротися за відродження національної державності. Більшість представників політичних партій, що входили до УЦР (есдеки, есери, трудівники, народні соціалісти) виходили з того, що відродження національної державності можливе лише на шляху консолідації українців. Вони підтримували одного із лідерів ТУП, члена УПСР, Голову Центральної Ради М. Грушевського, який закликав: «Організуватися дійсно й треба українському народові міцно і негайно. Так, щоб він об'єднався увесь, без різності партій, верств і станів, під проводом Центральної Ради – щоб ця єдність і організація пройшла вглиб і вишир до самого споду українського народу, обхопила його, як залізним обручем, щоб він, наш народ, став міцною захороною їй від розвалу і анархії. Бо кінець кінцем все чисто – і свобода, і революція, і воля України, і справа земельна – залежить від того, чим буде наша народна маса і передусім наше селянство: чи розпорошеною купою піску, котрий перший подих вітру може підняти і рознести, чи твердою опорою, міцним фундаментом, на котрім опереться свободна, автономна, народна Україна» [3, с. 11].

У період свого правління лідери УЦР, особливо у період загострення відносин з Тимчасовим урядом Росії, робили неодноразові звернення до українців організуватися. Першим таким зверненням до українського народу став ухвалений УЦР І Універсал, у якому містився заклик до «... українців у тяжкий час вседержавного безладдя самостійно організуватися й взятися до негайного закладання підвалин автономного ладу в Україні» [12, с. 120].

Наступний заклик УЦР до єднання українського народу та національних меншин, що жили в Україні, був викликаний публікацією «Тимчасової інструкції Генеральному Секретаріату Української Центральної Ради, що була затверджена Тимчасовим урядом» (4 серпня 1917 р.). З одного боку, вона не відповідала інтересам українців із-за обмеження їх прав, а, з іншого, по суті, відкривала простір для сваволі Тимчасового уряду в Україні. Це змусило УЦР закликати «... трудові маси населення всієї України до організованої боротьби за свої інтереси і за об'єднання навколо Центральної Ради» [11, с. 250].

Події у Петрограді (жовтневий переворот 1917 р.) створили для Центральної Ради та Генерального Секретаріату нову політичну ситуацію і поставили вимогу знову звернутися до українського народу з

закликом до єднання і збереження спокою, а всім революційним і демократичним організаціям було запропоновано об'єднатися у місцеві комітети для охорони революції.

У контексті консолідації українців особливе місце посідає спільно вироблений українськими соціал-демократами та соціал-революціонерами проект третього універсалу, який був прийнятий і проголошений у листопаді 1917 р. Центральною Радою і за який поіменно проголосували представники усіх українських партій. У III Універсали вперше юридично та офіційно було задекларовано до вживання назву «Україна» та проголошувалася Українська Народна Республіка (УНР) і визначалися її територія, яка включала землі, «...заселені у більшості українцями: Київщина, Поділля, Волинь, Чернігівщина, Полтавщина, Харківщина, Катеринославщина, Херсонщина, Таврія (без Криму)». Остаточні кордони республіки «щодо прилучення частин Курщини, Холмщини (перебувала під австро-німецькою окупацією), Вороніжчини, так і суміжних губерній і областей, де більшість населення українського, має бути встановлено по згоді організованої волі народів» [12, с. 140].

Проте прикро визнавати і сьогодні, що керівництво УЦР, проголосивши автономний лад УНР, на той час насправді ж перебувало у полоні ідеологічних і теоретичних концепцій, які не передбачали вихід України за межі «єдинонеділїмої» Росії. Непослідовною політикою УЦР черговий раз скористався російський радянський уряд – Рада народних комісарів (РНК), котрий звинуватив її керівництво не тільки у внутрішніх, але і зовнішніх проблемах, котрі призвели до дезорганізації фронту, роззброєнню червоноармійців, змові проти радянської влади, і в ультимативній формі РНК попередила, що негайно оголосить війну ЦР, якщо та, зокрема, не припинить відкликати українські частини з фронту, не зобов'яжется допомагати у боротьбі проти ворогів радянської влади тощо.

Керівництво Центральної Ради у відповідь рішуче відкинуло великодержавницькі ультимативні зазіхання РНК і, імовірно, чи не вперше в новітній історії українська влада заявила про адекватність своєї відповіді агресору: «Всякі замаху озброєною силою на цю владу будуть придумуватись тою же силою» [11, с. 513].

Наразі, ця адекватна відповідь керівництва ЦР уряду РНК була менш, ніж на тиждень, тобто 11 грудня 1917 р., по суті, знівельована проведенням у Харкові за участю ряду представників – членів Центральної Ради, Всеукраїнського з'їзду Рад робітничих, солдатських і селянських депутатів, котрі проголосили Українську Радянську Республіку з офіційною назвою УНР, на території якої поширювалися всі декрети і розпорядження радянського уряду Росії.

Тим самим українська територія, хоч і мала одну адміністративну назву – УНР, але управління здійснювалося з двох владних центрів, які невдовзі

все ж досягли консенсусу та сформували перший радянський уряд. Проте більшість його членів, включаючи і лідерів з початком запровадження радянської автономістсько-федералістичної системи стали глибше розуміти її недоліки та поступово переходити на самостійницьку орієнтацію.

Серед таких недоліків чи не одним із найважливіших був той, що більшовики відмовилися від гасла «права націй на самовизначення аж до повного відділення» і прикриваючись гаслом федералізму, стали на шлях створення унітарної держави.

Тим самим були збережені не тільки імперські великодержавницькі російські механізми колонізації українців, але і появилися нові витонченіші доповнені класовим змістом. Одним із найнебезпечніших серед них, лідери українських політичних партій, що входили до Центральної Ради, побачили серйозну загрозу саме у радянській системі, побудованій на класових засадах, котра не дозволить українському народу увійти у всесвітню федерацію незалежних народів.

Отже, вже на початку січня 1918 р. ідейне переконання переважаючої більшості лідерів українських політичних партій, що входили до Центральної Ради, було достатнім для прийняття ними рішення щодо переходу з автономістсько-федералістичної на соціалістичну орієнтацію.

Залишалося лише М. Грушевському переконати їх остаточно порвати з позиціями III Універсалу, «рішучо відтяти всякі двозначности й неясности та відложивши федерування до того часу, коли буде ясно, коли і з ким федеруватись, зараз стати твердо на принципі повної самостійності Української республіки» [2, с. 569].

12 січня 1918 р. цей принцип уже офіційно був проголосований та затверджений у IV Універсали. В ньому було задекларовано, що УНР «...стає самостійною, ні від кого незалежною, вільною, суверенною державою українського народу» [14, с. 102].

Аналіз змісту IV Універсалу, його оцінка представниками політичних партій, що входили до УЦР, показує, що вона у цілому позитивна. Наразі саме основоположне гасло державна самостійність, на якому ґрунтується цей документ, деякі учасники тих буремних подій пов'язують не з далекосяжною стратегічною метою – українською незалежністю, а з обставинами, що склалися на той час в УНР. Звісно ж, що спростувати такий їхній підхід не слід. Тим більше, що майже усі політичні партії, що входили до Центральної Ради, залишались на класових позиціях, орієнтувались на соціалізм, хоч і з українською специфікою. Окрім того, слід також враховувати і те, що класовий підхід виходить із принципу: все, що не відповідає інтересам робітничого класу, визнається другорядним, а то і ворожим. Саме у такій системі – координат і перебували українські політичні партії, котрі входили до Центральної Ради. Тому вони

відповідно за цим принципом багато уваги приділяли організації державної влади в УНР, натомість недостатньо приділяли уваги розробці заходів щодо її утримання, що, зрештою, і спричинило політичну кризу. Серед останніх чи не найважливішими, з нашого погляду, були заходи, які б спрямовувалися на консолідацію українців, ширшої їхньої включеності у громадсько-політичну діяльність та створення на цій основі політичної армії, без якої успішне завершення будь-яких революційних перетворень неможливе.

Саме таку політичну армію революції покликані були сформувати понад 20 українських політичних партій та організацій, що діяли на території України у 20-х рр. XX ст. Сьогодні можна зробити висновок про те, що їх організаційна та ідейно-політична діяльність щодо консолідації українців на захист української національно-визвольної революції була мало або зовсім неефективна. Натомість більшовицька Росія, хоч і підло, але вміло (у який раз!!) скористалася суттєвими розходженнями, що виявилися у поглядах українських партійних і громадських лідерів на тактику революційної боротьби та вдалися до надання їм «допомоги», проголосивши у Москві (липень 1918 р.) про створення Комуністичної партії (більшовиків) України (КП(б)У) зі статусом обласної організації Російської комуністичної партії більшовиків (РКП(б)). Отже, лише у вирішенні питань місцевого значення КП(б)У мала автономний статус, решта питань партійно-політичного життя повинні були бути врегульовані та погоджені з РКП(б), зокрема «...у питаннях програмних загальним з'їздом Російської комуністичної партії і в питаннях загальнополітичних – ЦК РКП(б)» [6, с. 23].

Дана директива російських більшовиків, що була схвалена українськими комуністами, була обов'язковою для виконання і розповсюдження на усій сфері їхньої діяльності, у тому числі і на консолідаційний напрям, який відповідно до більшовицьких принципів повинен базуватися не на національних (у даному контексті українських), а на класових засадах. Тому з самого початку українські комуністи закликали до об'єднання зусиль пролетаріату та найбільшого селянства до збройного повстання за радянську владу проти світового капіталізму, а починаючи з 1925 р., коли КП(б)У, ліквідувавши своїх політичних супротивників, залишалася єдиною політичною партією, одержавилася та стала ядром радянської політичної системи, питання про консолідацію українців взагалі не ставилося. Боялися, що це питання могло бути прирівняне до пропаганди «українського буржуазного націоналізму». Не випадково ж воно відсутнє як у партійних документах, так і у практичній діяльності українських комуністів. Тому проблема консолідації українців компартійними ідеологами була знята з порядку денного та замінена пропагандою пролетарського інтернаціоналізму і дружби радянських народів.

З проголошенням незалежності України проблема консолідації українців як в теоретичній, так і практичній діяльності лідерів українських політичних партій стає однією із визначальних і це варто враховувати партіям, якщо вони насправді ставлять своїм завданням стати справжньою партією масового типу.

1. Багатопартійна українська держава на початку XX ст.: програмні документи перших українських політичних партій / Упоряд. В.С. Журавський. – К.: Пошук, 1992. – 96 с.

2. Грушевський М. Ілюстрована історія України / М. Грушевський. – К.: Наукова думка, 1992. – 544 с.

3. Грушевський М. Українська Центральна Рада та її Універсали: перший та другий // Хто такі українці і чого вони хочуть. – К.: "Знання" України, 1991. – С. 5-25.

4. Демчишак Р. Міжпартійне порозуміння в програмах та діяльності легальних українських політичних партій Західної України в 1920-1930-х рр. / Р. Демчишак // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – Вип. 19. – 2007. – С. 84-89.

5. Єфремов С. 3 громадського життя на Україні / С. Єфремов. – К.: Вид-во «Вік», 1909. – 77 с.

6. Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК: У 2-х тт. – К.: Політвидав України, 1976. – Т. 1. 1918-1941. – 1007 с.

7. Левицький К. Великий зрив (До історії української державності від березня до листопада 1918 р. на підставі споминів і документів) / К. Левицький. – Львів: Червона калина, 1931. – 448 с.

8. Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР / М. Литвин, К. Науменко. – Львів: Опір, 1995. – 361 с.

9. Міхновський М. Самостійна Україна / М. Міхновський. – Видання Ю. Колларда. Б.м. – 1948. – 32 с.

10. Павко А.І. Повчальний досвід вітчизняної історії: Політичні партії і організація у громадському житті України модерної доби: [монографія] / А.І. Павко. – К.: Вид-во «Плеяди», 2002. – 552 с.

11. Українська Центральна рада: Документи і матеріали. У 2 т. – Т. 1: 4 березня – 9 грудня 1917 р. / Упоряд.: В. Ф. Верстюк (керівник), О. Д. Бойко, Ю. М. Гамрецький, Г. М. Михайличенко та ін. НАН України. Інститут історії України. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – К.: Наук. думка, 1996. – 590 с.

12. Український вибір: політичні системи ХХ століття і пошук власної моделі суспільного розвитку / В.Ф. Солдатенко (керівник). – К.: Парламентське вид-во, 2007. – 576 с.

13. Українські політичні партії кінця ХІХ – початку ХХ ст.: програмові і довідкові матеріали / Упоряд. В.Ф. Шевченко [та ін.]. – К.: Консалтинг, Фенікс, 1993. – 336 с.

14. Українська Центральна рада: Документи і матеріали. У 2 т. – Т. 2: 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. / Упоряд.: В. Ф. Верстюк (керівник), О. Д. Бойко, Ю. М. Гамрецький, Г. М. Михайличенко та ін.

НАН України. Інститут історії України. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – К.: Наук. думка, 1997. – 424 с.

15. Франко І.Я. Одвертий лист до галицької української молодіжі / І.Я. Франко / Франко І.Я. Зібрання творів: у 50 тт. – К.: Наукова думка, 1986. – Т. 45. – 574 с.

16. Швагуляк М. Партиїні поділи і загальнонаціональні інтереси. Проблема політичної консолідації українського національного руху Галичини (1919-1939 рр.) / М. Швагуляк // Сучасність. – 1994. – С. 77-82.

References:

1. 1992. Bahatopartiynna ukrayins'ka derzhava na pochatku KhKh st.: prohramni dokumenty pershykh ukrayins'kykh politychnykh partiy. [Multiparty Ukrainian state at the beginning of the 20th century: program documents of the first Ukrainian political parties]. Ky'yiv. Poshuk. 96 s. (in Ukrainian).

2. Hrushevs'kyu M., 1992. Ilyustrovana istoriya Ukrayiny. [Illustrated history of Ukraine]. Ky'yiv. Naukova dumka. 544 s. (in Ukrainian).

3. Hrushevs'kyu M., 1991. Ukrayins'ka Tsentral'na Rada ta yiyi Universaly: pershy ta druhyy. [The Ukrainian Central Rada and its Universals: the first and second] [Khto taki ukrayintsi i choho vony khochut?]. Ky'yiv. Znannya Ukrayiny. S. 5-25 (in Ukrainian).

4. Demchysyak R., 2007. Mizhpartiyne porozumynnya v prohramakh ta diyal'nosti lehal'nykh ukrayins'kykh politychnykh partiy Zakhidnoyi Ukrayiny v 1920-1930-kh rr. [Inter-party understanding in the programs and activities of the legal Ukrainian political parties of Western Ukraine in the 1920's and 1930's]. [Ukrayins'ka natsional'na ideya: realiyi ta perspektyvy rozvytku]. Article. S. 84-89 (in Ukrainian).

5. Yefremov S., 1909. Z hromads'koho zhyttya na Ukrayini. [From public life in Ukraine]. Ky'yiv. «Vik». 77 s. (in Ukrainian).

6. 1971. Komunistychna partiya Ukrayiny v rezolyutsiyakh i rishennyakh z'yizdiv, konferentsiy i plenumiv TsK: U 2-kh tt. [The Communist Party of Ukraine in resolutions and decisions of the congresses, conferences and plenums of the Central Committee: In 2 t.]. Ky'yiv. Polityvydav Ukrayiny. 1007 s. (in Ukrainian).

7. Levyts'kyu K. 1931. Velykyy zryv (Do istoriyi ukrayins'koyi derzhavnosti vid bereznya do lystopada 1918 r. na pidstavi spomyniv i dokumentiv). [Great

breakdown (To the history of Ukrainian statehood from March to November 1918 on the basis of memoirs and documents)]. Lviv. Chervona kalyna. 448 s. (in Ukrainian).

8. Lytvyn M., Naumenko K., 1995. Istoriya ZUNR. [History of ZUNR] Ky'yiv. Opir. 361 s. (in Ukrainian).

9. Mikhnovs'kyu M., 1948. Samostiynna Ukrayina. [Independent Ukraine]. Vydannya Yu. Kollarda. 32 s. (in Ukrainian).

10. Pavko A.I., 2002. Povchal'nyy dosvid vitchyznyanoyi istoriyi: Politychni partiya i orhanizatsiya u hromads'komu zhytti Ukrayiny modernoyi doby. [Intentional experience of national history: Political parties and organization in the public life of Ukraine of the modern age]: Monografiya. Ky'yiv. Vydavnytstvo "Pleyady". 552 s. (in Ukrainian).

11. 1996. Ukrayins'ka Tsentral'na rada: Dokumenty i materialy. U 2 t. – T. 1: 4 bereznya – 9 hrudnya 1917 r. [Ukrainian Central Council: Documents and materials. 2 t. - T. 1: 4 March - 9 December 1917]. Ky'yiv. Naukova dumka. 590 s. (in Ukrainian).

12. 2007. Ukrayins'kyi vybir: politychni systemy KhKh stolittya i poshuk vlasnoyi modeli suspil'noho rozvytku. [Ukrainian choice: the political systems of the twentieth century and the search for their own model of social development]. Ky'yiv. Parlament-s'ke vydavnytstvo. 576 s. (in Ukrainian).

13. 1993. Ukrayins'ki politychni partiya kintsya KhKh – pochatku KhKh st.: prohramovi i dovidkovi materialy. [Ukrainian political parties of the late 19th and early 20th centuries: program and reference materials]. Ky'yiv. Konsal'tynh, Feniks. 336 s. (in Ukrainian).

14. 1997. Ukrayins'ka Tsentral'na rada: Dokumenty i materialy. U 2 t. – T. 2: 10 hrudnya 1917 r. – 29 kvitnya 1918 r. [Ukrainian Central Council: Documents and materials. 2 tons. - T. 2: December 10, 1917 - April 29, 1918]. Ky'yiv. Naukova dumka. 424 s. (in Ukrainian).

15. Franko I.Ya., 1986. Odvertyi lyst do halyts'koyi ukrayins'koyi molodezhi. [A separate letter to Galician Ukrainian youth]. Ky'yiv. Naukova dumka. 574 s. (in Ukrainian).

16. Shvahulyak M., 1994. Partiyni podily i zahal'nonatsional'ni interesy. Problema politychnoyi konsolidatsiyi ukrayins'koho natsional'noho rukhu Halychyny (1919-1939 rr.). [Party divisions and national interests. The problem of political consolidation of the Ukrainian national movement of Galicia (1919-1939 gg.)]. [Modernity]. Article. S. 77-82 (in Ukrainian).

УДК 323(477)

Євген Перегуда

ШЛЯХИ КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА : ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ

Анотація. Автор вважає консолідацію українського суспільства актуальною суспільно-політичною проблемою. З'ясовано, що поширення неінституціоналістського підходу в науці зумовило визначення консолідації як становлення суспільних інститутів внаслідок згоди суб'єктів суспільного розвитку. Ці інститути мають бути інклюзивними та водночас зводити до мінімуму загрозу асиміляції меншинних соціальних груп. Оцінено вплив на процеси консолідації трансформації політичної системи та пов'язаних з нею реформ, зокрема виборчої системи, регіонального управління. Критично оцінена тактика влади при реалізації політики національної пам'яті. З'ясовано,